

Concerten Summer Academy 2021

Ruïnekerk
Bergen NH
7 december 2021

Aanvangstijd 20.30 uur

Vespucci Kwartet

Lisanne Soeterbroek, 1ste viool
Ruña 't Hart, 2de viool
Stefanie Seidel, altviool
Douw Fonda, cello

Ludwig van Beethoven (1770-1827)	Strijkkwartet nr. 12 in Es, opus 127 <i>Maestoso – Allegro</i> <i>Adagio ma non troppo e molto cantabile</i> <i>Scherzando vivace</i> <i>Allegro</i>
-------------------------------------	--

Pauze

Sjostakovitsj (1906-1975)	Strijkkwartet nr. 3 in F, opus 73 <i>Allegretto</i> <i>Moderato con moto</i> <i>Allegro non troppo</i> <i>Adagio</i> <i>Moderato</i>
------------------------------	---

Toelichting dinsdag programma 7 december 2021 Ruïnekerk Bergen NH

Het is niet zo gek om Ludwig van Beethoven en Dmitri Sjostakovitsj 'two of a kind' te noemen. Beide componisten wisten tegen de klippen van de heersende smaak en het gezag op het aanzien van het strijkkwartet te veranderen. Haydn en Mozart mogen dan bijgedragen hebben aan de volwassenwording van het genre, het was Beethoven die het strijkkwartet niet alleen meteen naar grote hoogten bracht, maar ook vele vragen opwierp en aanknopingspunten aanreikte voor volgende generaties. Vooral in zijn laatste reeks strijkkwartetten die begon met zijn Twaalfde strijkkwartet. Zo'n honderdvijftig jaar later deed Dmitri Sjostakovitsj feitelijk niets anders. Hij moest zijn plek continu bevechten en opboksen tegen de grillen van het communistisch regime. Ondertussen bewees hij de levensvatbaarheid van het strijkkwartet als genre in de twintigste eeuw en zette hij een deeloeuvre neer waar men nog steeds niet over uitgepraat is. Niet alleen is de betekenis van veel van Sjostakovitsj strijkkwartetten, zoals zijn Derde strijkkwartet nog altijd in nevelen gehuld, ook bewees hij dat de toontaal waarin tonaliteit een belangrijke rol bleef spelen nog lang niet uitgeput was.

Beethoven had wat het strijkkwartet betreft al een behoorlijke geschiedenis achter zich toen hij zich aan zijn laatste strijkkwartetten zette. Hij begon in de voetsporen van Haydn en Mozart en schreef zo'n tiental kwartetten die redelijk in de pas liepen met het bevattingsvermogen van de luisteraars waar Beethoven het van moest hebben. Vanaf zijn Twaalfde strijkkwartet, op 127, ging de inmiddels nagenoeg dove Beethoven zijn eigen gang en ontketende hij een kleine revolutie. Niet alleen in het genre strijkkwartet, maar in een complete stijl. Zo werd zijn Dertiende strijkkwartet, op. 130 een werk dat zo ver voorbij de toenmalige belevingswereld ging dat zijn uitgever Beethoven op het hart drukte een ander slotdeel te schrijven. Ook zijn Veertiende en Vijftiende strijkkwartet zijn zowel qua inhoud als qua vorm enorme experimenten van een componist die voelde dat de grenzen van de klassieke stijl doorbroken moesten worden om de noden van de nieuwe tijd in muziek te vatten. Zijn Zestiende en laatste strijkkwartet was weer wat milder en conventioneeler van aard, alsof Beethoven nog even wilde laten zien en horen dat hij het heus wel kon.

De vernieuwingen die Beethoven bracht in zijn **Strijkkwartet nr. 12 in Es op. 127** waren tweeledig. Allereerst ging het steeds minder om duidelijke melodieën, maar om de verwerking en aaneenschakeling van losse motieven en ten tweede zette hij de klassieke sonatevorm en de standaard vierdelige vorm van het strijkkwartet onder druk. In het vierdelige Twaalfde kwartet is dit nog niet zo manifest, maar in het zesdelige Dertiende strijkkwartet op. 130, het vijfdelige Vijftiende strijkkwartet op. 132, de twee andere strijkkwartetten die Beethoven aan Vorst Galitzin opdroeg in antwoord op zijn verzoek uit 1822 om 'één à drie kwartetten' voor hem te schrijven, en het maar liefst zevendelige Veertiende strijkkwartet op. 131, lijkt Beethoven de gekende vormen helemaal los te laten.

In zijn Twaalfde strijkkwartet is vooral het tweede deel opvallend. Hier geen langzaam deel in liedvorm dat als tijdelijk rustpunt fungeert, maar een thema en variaties dat met een speelduur van ruim een kwartier het zwaartepunt van het kwartet vormt. Ook het eerste deel zorgt al voor verwarring. De Maestoso-inleiding is ook in het Allegro-vervolg nooit ver weg en keert tot twee keer toe daadwerkelijk terug. Het derde deel lijkt iets meer rechttoe-rechtaan, al is de overeenkomst in melodisch materiaal met het Adagiothema van het tweede deel opvallend en het laatste deel is wel 'een medley van volkse thema's' genoemd, zo lijkt Beethoven de ene lichtvoetige inval na de andere aan elkaar te rijgen.

Succesvol was het allemaal niet meteen. Pas na diverse uitvoeringen durfde Beethoven zijn uitgever te schrijven dat het kwartet 'in hoog aanzien staat bij de mensen en dat zij het beschouwen als het beste kwartet dat ik tot nu toe geschreven heb...'

Het zal geen toeval zijn dat Dmitri Sjostakovitsj zijn Derde strijkkwartet schreef voor een kwartet dat luisterde naar de naam Beethoven Kwartet. Het kwartet bracht het werk ook nog eens in première op 16 december 1946, de honderdenzesenzeventigste verjaardag van de grote Duitse componist. Hoewel er veel parallellen zijn tussen de strijkkwartetten van Beethoven en die van Sjostakovitsj, zijn ze in dit werk misschien wel het sterkst qua emotionele lading en motiefverwerking à la Beethoven. En dat terwijl het zeker geen imitatie is. Net als Beethoven gebruikte Sjostakovitsj het strijkkwartet zo'n beetje als het dagboek van zijn leven. En net als Beethoven wist hij aan de vorm en het genre een draai te geven waarop andere componisten konden voortborduren.

Sjostakovitsj schreef zijn **Derde strijkkwartet in F op. 73** kort na die merkwaardige Negende symfonie. Waar iedereen een triomfantelijke symfonie verwachtte vol drama, heroïek en emotie om het einde van de Tweede Wereldoorlog te vieren, schreef de componist een lichtvoetig werk dat nauwelijks de naam oorlogssymfonie waardig was. Het kwam hem zoals wel vaker op kritiek van de autoriteiten te staan. Zijn Derde strijkkwartet lijkt weer een antwoord op alle tumult, al blijft zoals altijd bij Sjostakovitsj die balans tussen diep serieuze en diepgravende emotie en vrolijke 'tongue-in-cheek'-humor onpeilbaar als het gaat om het achterhalen van de werkelijke betekenis. De vijf delen heten simpelweg naar hun tempoaanduiding, maar tijdens de première had Sjostakovitsj de delen (misleidende) andere titels meegegeven. Zo heette het eerste deel *Luchthartige onwetendheid van een gewelddadige ramp*, het tweede *Gerommel van onrust en anticipatie*, gevolgd door *De krachten van de oorlog ontketend*, *Ter nagedachtenis van de doden* en *De eeuwige vraag: Waarom? En voor wat?*

Voor de goede verstaander bedoelde Sjostakovitsj iets heel anders, zo liet hij later doorschemeren. Het lichtvoetige eerste deel zou een verklanking zijn van de heftig door de overheid bekritiseerde satirische novelle 'De avonturen van een aap' van Michail Zosjtsjenko. Het naargeestige tweede deel zou een portret zijn van het leven onder het communistische juk. In het derde deel steekt de componist de draak met het militaire machtsvertoon in een welhaast banale mars. In het schrijnende vierde deel en het eerst alle kanten op vliegend maar sereen eindigde laatste deel waarin de thema's uit de eerdere delen terugkeren, komen de werkelijke overpeinzingen aan bod en vraagt de componist zich vanuit een heel ander perspectief dan hij de autoriteiten wilde doen geloven af: waarom? En voor wat?

Paul Janssen

Het **Vespucci Kwartet**, opgericht in 2009, speelt inmiddels op vele podia in Nederland, Duitsland en België en is vaak (live) op de radio te beluisteren bij programma's als Opium, Diskotabel en Spiegelzaal. In 2015 openden zij de nieuwe vleugel van het Van Gogh-museum in het bijzijn van prinses Beatrix. In 2014 brachten zij hun eerste CD 'Debut' uit met werken van Mozart en Dvorák. In 2019 kwam het vervolg met een CD met werken van Haydn, Webern en Brahms. De leden van het kwartet zijn ook in de orkestwereld actief. Zo is Lianne 1e concertmeester van het Antwerp Symphony Orchestra, Douw Fonda plaatsvervangend aanvoerder en Stephanie altvioliste van het Nederlands Philharmonisch Orkest. Ruña remplaceert in vele Nederlandse en Duitse orkesten.

Naast hun reguliere concerten, heeft het kwartet zich de afgelopen paar jaar ook beziggehouden met het ontwikkelen van bijzondere concerten/voorstellingen. Zo ontstonden het filmproject 'Kreutzeronate', het dansproject 'Prokofiev moves' en de kindervoorstelling 'De Nieuwe Kleren van de Keizer' (5+). Het concept van deze voorstellingen werd steeds ontworpen door primarius Lianne Soeterbroek.

Voor de komende tijd staat o.a. een (uitgestelde) tournee door Frankrijk en een debuut-recital in Parkstad Limburg Theater Heerlen op de agenda